

Demokrat Parti Döneminde İnşa Edilen Enerji Kaynağı: Hirfanlı Barajı

Cengiz Atlı*

Özet

Demokrat Parti döneminde özellikle enerji sektöründeki gelişmeler dikkat çekmekteydi. Yapımına 1950'li yıllarda başlanan enerji üretim kaynaklarından bir bölümü 1954 yılında tamamlanarak faaliyete geçmişti. 1950 yılında 789.624 kw saat olan enerji üretimi 1960 yılında 2.815.071 kwh'ta yükselmişti. Bu barajların yanı sıra orta ölçekte birçok hidroelektrik santrali de tamamlanarak işletmeye açıldı. 1958 yılında tamamlanması planlanan Hirfanlı Barajı ve Hidroelektrik Santrali, iki İngiliz firması tarafından ihale süreci tamamlanarak 1954 yılında 96 milyon lira bedelle ihale edildi. İnşaat firması olan George Wimpye şirketi tarafından 1954 yılı ağustos ayı ortalarında baraj yerinde fiili olarak çalışmalarına başladı. İnşaatın imalatçı firması ise The English Electric Co. Ltd şirketi idi. Senelik istihsalı 400 milyon kw idi. Santral 90 milyon liraya ihale edilmişti. Bu baraj Kuzey Batı Anadolu Şebekesiyle Orta Anadolu şehir ve kasabalarına enerji temin edecekti. Barajın inşaatı kaya dolgu tipinde yüksekliği 65 m idi. Baraj gölünün hacmi ise 6 milyar 300 milyon metre küp idi. Elektrik santralinde 4 türbin, 4 de jeneratör bulunmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Enerji, Hirfanlı, Yatırım, Kalkınma

Energy Source Built in the Democratic Party Era: Hirfanlı Dam

Abstract

During the Democratic Party period, developments in the energy sector were particularly noteworthy. Some of the energy production resources, the construction of which began in the 1950s, were completed and put into operation in 1954. The energy production, which was 789,624 kWh in 1950, increased to 2,815,071 kWh in 1960. In addition to these dams, many medium-sized hydroelectric power plants were completed and put into operation. The Hirfanlı Dam and Hydroelectric Power Plant, which was planned to be completed in 1958, was tendered by two British companies

* Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE, cengiz.atli@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7617-6879, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.36

for a price of 96 million liras in 1954, after the tender process was completed. The construction company, George Wimpye, actually started work on the dam site in mid-August 1954. The manufacturer of the construction is The English Electric Co. Ltd company. Its annual production was 400 million kW. The power plant was tendered for 90 million liras. This dam would supply energy to Central Anatolian cities and towns with the North West Anatolian Network. The construction of the dam was rock fill type and its height was 65 m. The volume of the dam lake was 6 billion 300 million cubic meters. The power plant had 4 turbines and 4 generators.

Keywords: Democrat Party, Energy, Hirfan, Investment. Development

Giriş

Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın 1950 yılında kurulmasıyla ve faaliyete geçmesiyle birlikte genel olarak ABD çıkışlı sermaye Türkiye'ye gelmeye ve özel kuruluşlarla iş birliği yapmaya başlamıştı. Böylece Türkiye dolar bölgesine katıldı. Yönetimde olan Adnan Menderes Hükümeti OEEC ve Amerika'nın ekonomik ve teknik yardımları olmadan ülkenin kalkınmayacağı görüşündeydi. Bu nedenle Batılı müttefiklerinin ikazlarına uyararak dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme süreci başlatılmıştı. Dönemin başında Kore Savaşının başladığı olumlu hava izlenen dış açılma politikalarının olumlu sonuçlar vermesini sağlamıştı. Fakat koşullar değişince ekonomik durumun iç ve dış dengeleri bozulunca dönemin hükümeti dış ekonomik ilişkileri denetim altına almıştı. Menderes hükümeti döviz darboğazını aşmak için ithalatta liberasyona son verdikten sonra bazı önlemler almıştı aldığı önlemler içerisinde gümrük vergisinde değer esasına geçilmesi, gümrük tarifelerinin yükseltilmesi, ithal malları fiyat kontrol dairesinin kurulması ve Milli Korunma Kanunu'nun uygulanmaya konulması en başta gelen düzenlemeler arasındaydı. Ülke 1958 yılının ortalarında döviz darboğazı nedeniyle ithalata ve yatırıma gereken önemi vermediği gibi kurulan tesislerinde girdi yokluğundan dolayı çalıştırılmıyordu. Bu durum iç piyasada mal kıtlıklarının enflasyonun ve işsizliğin yaygınlaşmasına yol açmıştı.

Demokrat Parti Dönemi Amerika ile Ekonomik Yatırım ilişkileri

Demokrat Parti Döneminde Amerika ile farklı alanlarda ticari sözleşmeler imzalanmıştı. Özellikle Amerikan şirketleri ülkemizde yatırım yapmaya başlamışlardı. Birleşik Amerika'da American Express Company İnc firmasının

ülkemizde demiryolu, karayolu deniz ve havayolları biletleri satmak, dünyanın her tarafına toplu ve münferit seyahat seferleri tanzim etmek yerli ve yabancı seyahat kolaylıkları sağlamak, seyahatçıları çeşitli şehir ve yerlerinde gezdirmek, seyahatçılara ait çek, poliçe, ve sair para işlemlerini düzenlemek bunlara ait para transferlerini ve banka işlemlerini yapmak için turistik faaliyetlerle ilgilenmek üzere ülkede şube açılması teklifi 4 Şubat 1955 tarihinde kabul edilmişti. ¹ Sağlık alanında da ülkemizde ilaç ve sağlık malzemesi imal etmek üzere kurulan E.R.Sguibb Sons ilaçlar Anonim şirketi bulunmaktaydı. ² Ayrıca 1960 yılında İstanbul'da eczacı Halit. Z. Tüzüner ile birleşik Amerika'da müessese American Home Products Corporation Wyeth International Limited Wywth Laboratories Inc , Ampro Develoment Corporation firmalarından müteşekkil yabancı grubun ilaç hammaddeleri , çocuk maması ve diğer tıbbi müstahzarat imal etmek üzere ülkemizde kuracakları girişim için yabancı gruba ait olup Türkiye'ye ithali istenilen ve 6224 sayılı kanundan faydalandırılması Yabancı Sermayeyi Teşvik Komisyonunca kabul edilmişti.³ 1955 Yılında ayrıca Birleşik Amerika'da bir firma ile İstanbul Tabi Gaz Limited Şirketi arasında ortaklaşa kurulacak bir fabrika çalışmaları yürütülmüştür

Bu anlaşmalardan hariç 1950-1960 yılları arasında ikili anlaşmalar çerçevesinde birçok yatırım anlaşmaları imzalanmıştır.

Tablo 1: İkili Anlaşmalar Çerçevesinde İmzalanan Yatırım Anlaşmaları

Yıl	Anlaşma Yapılan Alan	Anlaşma Yapılan Firma	Kurulacak Fabrika
1954	Gübre Sanayi	Fertilizer Corporation of America	Komple SüperFosfat Fabrikası
1954	Poşet kibritleri	Universal Match Corporation	
1956	İnşaat malzemeleri	American Turkish Construction and Development Company	
1956	Enerji	General Electric Co. A. Division of General Electric Company	General Electric Türk Anonim Şirketi
1957	Sağlık	Pfizer Corporation Avenida	
1957	Gıda	British American and Eastern	Tamek Konservecilik

¹ BCA, 30.18.1-2.138.115.7.

² BCA, 30.18.1-2.141.117.18.

³ BCA, 154.93.3.97.

Demokrat Parti Dönemi Enerji Yatırımları

1950-1960 yılları arasında iktidara gelen Demokrat Parti enerji konusuna özellikle önem vermiştir. Ülkede var olan ve çıkarılması beklenen enerji kaynaklarının araştırılması, zorunlu yatırımların yapılması ve enerji üretimi ile ilgili: Başbakanlık Atom Enerji Komisyonu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi kuruluşların kurulması, enerji çalışmaları hakkında önemli gelişmeler yaşatmıştır.⁴

Bu dönemde 22 Ekim 1952 tarihinde resmen işletmeye açılmış bulunan Çatalağzı İstanbul Enerji Nakil hattı da İstanbul'a enerji vermeye başlamıştı. Resmi olarak ilk enerji ise 30 Eylül 1952 tarihinde verilmiş idi.⁵ Bu dönemde ülkede enerji alanında çok önemli tesisler açılmıştı.⁶

Tablo 2: Enerji Alanında Açılan Tesisler

Devlet Su İşleri	Etibank	İller Bankası
Seyhan Barajı Hidroelektrik santrali ve hava hatları	Sarıyer Barajı ve Hava Hatları	Tortum Erzurum
Demirköprü Barajı	Hazar Gölü Elazığ elektrik kısmı	Göksu- Konya
Kemer Barajı		Sızır Kayseri
Hirfanlı Barajı		Kovada-İsparta
Hazar Gölü-Elazığ Hidroelektrik Santrali		Ceyhan-Maraş
Düruçasu Amasya		Kayaköy-Emet
Gürlevik Erzincan		İkizdere- Rize
		Değirmendere-Trabzon
		Bendimahi-Van
		Defne-Harbiye

Bu dönemde özellikle Etibank tarafından da çok önemli enerji yatırımları gerçekleştirilmişti.⁷

4 Yalçın Acar, *Tarihsel Açından Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923-1963)*, Dora Yayıncılık, Bursa 2016, s. 94.

5 BCA, 30.1.73.465.10.

6 BCA, 30.1.74.470.2.

7 BCA, 94.586.7.

Demokrat Parti Döneminde İnşa Edilen Enerji Kaynağı:
Hirfanlı Barajı

947

İsim	1950	1951	1952
Ereğli Kömürleri	21.554.606	34.974.646	53.899.663
Garp Linyitleri	3.240.549	8.744.357	9.290.045
Keçiborlu Kükürtleri	57.551	209.679	296.248
Divriği Demir	1.115.390	2.762.696	1.435.462
Şark kromları	490.968	464.304	
Kömür Satış	23.928	399.680	457.891
Ergani Bakır	7.270.442	1.681.329	497.372
Murgul Bakır	5.175.139	848.360	855.246

Hirfanlı Barajı

Demokrat Parti döneminden önceki dönemlerde de enerji üretme alanında çalışmalar birçok kez denemişti. 1929 yılında, Kırıkkale fabrikalarına enerji sağlamak için çalışmalar başlamış, Köprüköy'de bir tesis kurularak enerji temini sağlanabileceği görülmüştür. Konuyla ilgili Siemens firması tarafından bir tasarı hazırlanmıştır. Tasarıya göre; Köprüköy'den 15 bin KW'lık enerji sağlanacaktı. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı tasarı uygulanamamıştı. Ancak hükümetin aldığı bir karar ile 1953-1954 yılları arasında, Elektrik İşleri Etüt İdaresi konuyu tekrar gündeme getirdi. Uzun incelemeler sonucunda baraj yeri Hirfanlar Köyü olarak belirlendi. Demokrat Parti döneminin önemli faaliyetlerinden biri hidroelektrik santrallerin yapımıydı. Dönemin önemli yatırımları arasında yer alan Hirfanlı Barajı, Kızılırmak üzerine kurulan Kırşehir ile Şerefikoçhisar arasında yer alan Kızılırmak'ın düzenlemesini sağlayacak önemli bir projeydi. Kırıkkale'nin 70 km güneyinde Hirfanlı köyünün hemen yakınında Kızılırmak üzerinde 32 metre yükseklikte bir taş dolgu bendi 128.000 kw gücünde büyük bir hidroelektrik santrali ve kuzey batı enerji şebekesiyle merkezi Anadolu'ya enerji nakledecek olan enerji hatları idi. Hirfanlı Bendi arkasında 5 milyar 900 metre küp hacminde 280 km kare satında 75 km uzunluğunda Türkiye'nin en büyük suni gölü oluşturulacaktı. Bu gölde Kızılırmak'ın 2-3 yıllık akımını toplayarak yağışlı ve kurak yıllarının akımlarını düzenlemek nehrin getireceği rüsumatı tutmak mümkün olacaktı. Sarıyar'dan 3,5, Gediz ve Seyhan'dan 4, Kemer'den 11 Porsuk'tan 40 ve Çubuk'tan 400 kat daha fazla büyüklükte olan Hirfanlı Barajının temeli 24 Nisan 1955 tarihinde atıldı. Barajın sulayacağı alan 30.000 ha idi. Taşkından koruyacağı alan ise 25.000 ha idi.⁸ Hirfanlı Barajı ve hidro elektrik tesisleri kuzey batı

⁸ Ankara İl Yıllığı 1967, s. 115.

Anadolu elektrik şebekesini beslemek ve merkezi Anadolu'nun elektrikleşmesini sağlamak amacıyla inşa edilmişti. Bu amaçla Kızılırmak akıntılarını düzenlemek ve rüshatını kontrol altına almak, Kaman'dan Osmancık'a kadar taşkınlıkları regule etmek, 1.004.000.000 kilovat saatlik bir enerji elde etmek, mansapta taşkınları tesirini önemli miktarda azaltmak ve sulama için düzenli ve bol su temin edilmesi amaçlanmıştı.⁹ Barajda çalışmak üzere özellikle, İngilizce bilen insanlar tercih edilmişti. Ayrıca filtre, tasviye pompaj ve alleum işlerinde tecrübeli kişilerde aranmaktaydı. İdari kısımda ise Steno Daktilo 2 Baş Muhasip 3 İnşaat makinaları yedek parça anbar müdürü alınmıştı.

Hirfanlı Barajının Açılış Töreni

Anadolu'nun enerji ihtiyacını karşılayacak olan barajın açılış töreni 24 Nisan 1955 tarihinde saat 16.30'da Adnan Menderesin katıldığı törenle başladı. İnşaat alanında düzenlenen törene yaklaşık 15 bin vatandaş katılmıştı. Temel atma töreni münasebetiyle civar illerden ve köylerden büyük bir vatandaş topluluğu Başbakan Menderesi tezahüratlarla karşılamışlardı. Bu arada bir deve kurban edilmiş ve devenin karnı Başvekilin otomobiline sığramıştı. 1958 de tamamlanacak Orta Anadolu'nun bozkırlarına 400 milyon kw saatlik enerji verecek ve yüzbinlerce dönüm arazinin düzenli bir akımla sulanmasını sağlayacak törenin açılışına Adnan Menderesten başka vekil Doktor Mükerrerem Sarol, Osman Kapani gibi bazı vekiller katıldı.¹⁰ Irak Parlamento heyeti ve basın mensupları da törende bulundu. Nafia Vekili Kemal Zeytinoglu yaptığı konuşmada *barajın bölgeye sağlayacağı faydaları belirtmiş ve bu hususta açıklama yaparak "dört yıldan beri inşasına başladığımız barajların en büyüğü olan Hirfanlı Barajı ve hidroelektrik santrali Bolu, Eskişehir, Bursa, Sakarya, Kocaeli, Ankara, İstanbul, gibi önemi merkezlere enerji verecektir. Yılda 400 milyon kw enerji üretimi ile Hirfanlı en büyük enerji kaynaklarımızdan birisi olacaktır. Baraj 120 milyon liraya mal olacaktır."* demişti. Ayrıca bir İngiliz şirketiyle iş birliği yapıldığından bahisle *"İngiliz milleti ile siyasi sahada tam bir iş birliği halinde bulunduğumuz malumdur. İktisadi sahada böyle bir iktisadi kalkınma münasebetiyle tekrara bir İngiliz firması ile anlaşmaya varışımız ayrıca memnuniyet vericidir"* demektedir. Konuşmalardan sonra¹¹ Baraj yerindeki büyük sahayı dinamitleyecek olan elektrik tesisatına bağlı olan düğmeye bizzat Başbakan Adnan Menderes basmış ve böylelikle inşaat faaliyetine geçilmişti.

9 *Milliyet*, 24 Nisan 1955.

10 *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1955.

11 *Akşam*, 25 Nisan 1955.

Tablo 3: Hirfanlı Barajı Karakteristik Özellikleri¹²

Baraj	Tipi	Kaya dolgu
	Yüksekliği	85m
	Baraj Tepesi Uzunluğu	430 m
	Dolu Savak Tipi	Kısmı Kapaklı
	Dolu Savak Kapasitesi	2000m3/sn
	Kaya Dolgu	2.500.000 m3
	Hazine Kapasitesi	6.300.000.000 m3
	Hazne Sahası	27.500 hektar
Santral	Kapasitesi	100.000kw
	Senelik İstihsal	400.000.000 kwh

Hirfanlı Barajının kavşağında tesisi edilen 128.000 kw gücündeki santral kuzey Batı Anadolu'daki Çatalağzı, Sarıyar, Tunçbilek, Ankara santralleri ile birlikte çalışarak Kuzey Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardaki sanayiini beslemektedir. Sahasında 1.5 milyar metreküp su kapasitesiyle Avrupa'nın en büyük suni barajı olarak inşa edilmişti. 81 metre yüksekliği 365 metre uzunluğu, 2 milyon metreküp dolgu hacmiyle abidevi bir eser olarak inşa edildi.

Hirfanlı Baraj Projesinin Hazırlanması

Proje 30 Nisan 1954 tarihinde George VVimpey, English Electric'in teşkil ettiği inşaat firmasına ihale edilmiş ve 14 Ağustos 1954'te de baraj inşaatına başlanmıştır. Baraj, Hirfanlı Köyüne yakın Kızılırmak somunun ofiolitleri üzerine 82 metre yüksekliğinde, 310 tabanda, üstte 365 metre uzunluğunda bir dolgu bendi şeklinde inşa edilecekti. Bendin gerisinde 851 kotuna göre 5.9 milyar M3 hacminde; Hirfanlı Barajı broşürünün "Projenin Ana Hatları ve Maksadı" bendinde 280; Kızılırmak ve Göl bendinde ise 267 km² sathında ve 75 km uzunlukta ülkenin en büyük yapay baraj gölü oluşturulacaktı.¹³

Keşif Bedeli ve İnşaat Süreci

Baraj ve hidroelektrik tesislerinin keşif bedeli istimlak masrafları hariç 100.000.000 tl idi. Bu rakamın 52.000.000 t'l'si iç ödenek ve 48.000.000 t'l'si dış ödenekten

12 BCA, 30.1.94.587.11.

13 Talip Yücel, "Kızılırmak'ın Rejimi ve Hirfanlı Barajı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C 16, S. 1, 1958, s. 139-140; *Akis Gazetesi*, 7 Eylül 1957, s. 15.

karşılancaktı. Dış ödenek için müteahhide 9 sene vadeli %5 faizli hazine bonoları verilecekti. Santralde ilk ünite Nisan 1958 de faaliyete geçecekti. Ağustos 1958 de ise bütün tesisler tamamlancaktı. Kızılırmak sularının Hirfanlı Barajı ile düzenlenmesi sebebiyle mensapta 25.000 hektar arazi sulancaktı. Ayrıca Hirfanlı Barajı ile feyezanları tamamen kontrol altına alındığı için mensapta feyezanların (taşkın) şiddeti çok azalacak ve ortalama olarak 25.000.000 hektar arazinin feyezanlardan korunması sağlancaktı. 128.000 kw gücündeki hidroelektrik santralde yılda 400.000.000 kw enerji üretilecekti. Bu enerjinin değeri 60.000.000 tl idi.

İnşaatın firması olan George Wimpye şirket tarafından 1954 yılı Ağustos ayı ortalarında baraj yerinde filen inşaata başlanmış, Ankara- Kayseri şosesi ile baraj yeri arasındaki 24. km uzunluğundaki irtibat yolu tamamen bitirilmişti. İşçi lojmanları ambarlar, patlayıcı madde depoları atölyeler, yedek parça depoları personel lojmanları ve yemekhaneler gibi geçici tesislerin inşası devam etmekteydi. Bu tesislerin önemli bir kısmı ise tamamlanmıştı. İnşaatın hızla devam etmesi için lüzumlu inşaat malzemeleri getirilmişti. Esas tesislerden dolu savak ve tünellerin hafriyatına başlanmıştı. Her iki tünel hafriyatına giriş ve çıkış ağızlarından başlanılmıştı. 4 kanaldan toplam 400 m ilerlenmiş durumdaydı. Ağustos ayında tünellerin tamamen delineceği tasarlanmıştı. İmalatçı firma olan The English Electric. Co. Ltd tarafından türbin ve jeneratörler üzerinde gerekli hazırlıklar yapılmakta idi. Daimi teçhizatın bir kısmı ısmarlanmış ve imalata başlanmıştı. Ülkenin ekonomik kalkınmasında büyük fayda sağlayacak olan Hirfanlı Barajı ve Hidroelektrik tesisleri 1958 yılında tamamlanmış olacaktı.¹⁴

Hirfanlı Barajı ve Hidroelektrik Tesislerinin The English Electric. Co. Ltd Ve Wimpye And Co.Ltd Firmalarına Pazarlıkla İhale Edilmesi

Kızılırmak Nehri üzerinde Hirfanlı mevkiinde inşa edilecek baraj ve hidroelektrik tesislerinin;

- 1- Mukavelenin Seyhan Barajı inşaatında tatbik edilmekte olan maliyet+sabit kar esası ile yapılması
- 2- Yine Seyhan Barajı inşaatında müddet ve maliyet unsurları için tatbik edilmekte olan prim ve ceza esaslarının aynen kabul edilmesi
- 3- İşin tahakkuku sırasında grubun Türk Parası ile yapacağı bütün masrafların mukavele şartlarına göre belirlenen duruma göre ödenmesi

¹⁴ BCA, 30.1.94.587.11

- 4- Dış ödenek kısmının 5259 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak 9 sene vade 18 adet bono vasıtasıyla ödenmesi (bonolar gruba 1 Temmuz 1954 tarihinde teslim edilecek ve ilk 7 bono 7 dahil hariç olmak üzere diğer bonolara ihraç tarihinden itibaren %5 faiz uygulanacaktır)
- 5- İşin mukavele ve şartnamelere uygun olarak yapılmasının sağlamak üzere grup tarafından saygın bir banka teminatı verilmesi
- 6- İşin teknik kontrol ve fenni mesuliyetini üzerine almak üzere bir müşavir firma dahil edilmesi
- 7- Esaslar dairede The English Electric. Co. Ltd ve George Wimpey and Co.Ltd firmalarına pazarlıkla yaptırılması Maliye Bakanlığının uygun mütalaasına dayanarak Bayındırlık Vekaletinin 27 Şubat1954 tarihli ve 2927 sayılı yazısı üzerine 6200 sayılı kanunun 34. maddesine göre İcra vekilleri heyetince 2 Mart 1954 tarihinde kararlaştırılmıştı.¹⁵

Hirfanlı Barajının Müşavir, Mühendislik ve İnşaat Kontrol Hizmetleri İçin Knappen Tippets -Abbett –Mc Carhy Engineers Amerikan Firması İle Pazarlık Usulü Anlaşma Yapılması

Hirfanlı Barajının Müşavir, Mühendislik ve İnşaat Kontrol Hizmetleri İçin Knappen Tippets –Abbett –Mc Carhy Engineers Amerikan Firması İle pazarlık suretiyle anlaşmaya varılması Maliye Bakanlığının uygun mütalaasına dayanarak Bayındırlık Vekâletinin 14 Temmuz 1954 tarihli ve 2461 sayılı yazısı üzerine 6200 sayılı kanunun 34. maddesine göre İcra vekilleri heyetince 15 Temmuz 1954 tarihinde kararlaştırılmıştı.¹⁶

Hirfanlı Barajı Altında Kalan Arazileri Hakkında Başbakan Adnan Menderese Gönderilen Telgraf

28 Mart 1957 tarihinde bir kısım arazi sahibi adına Demokrat Parti Kaçarlı Köyü Ocak Başkanı Mustafa, Açıkuyu Köyü Ocak Başkanı Rahim Çetin Muhlis, Oba Köyü Ocak Başkanı Kemal Soysal Hirfanlı Barajı İnşası sebebiyle binlere dönüm arazilerin su altında kalacağı endişesiyle Başbakan Adnan Menderese telgraf göndermişlerdi. Telgrafta belli olunan fiyat bedellerinin tatmin edici oranda olduğu belirtilmişti. Fakat kendilerine miras kalan arazilerin hazineye devredilmesi ile mağdur olmalarına sebep olan yürürlükte olan 5602 sayılı kanunun eski haline

15 BCA, 30.18.1-2.135.17.17.

16 BCA, 30.18.1-2.136.66.15.

döndürüleceği konusunda mecliste bir çalışma yapıldığını öğrendiklerini, bölgede kadastro mahkemeleri suretiyle yapılan çalışmaların bitirilmeden eski kanunun hızlı biçimde çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdi.¹⁷

Tünelin Açılış Çalışmaları

Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu Hirfanlı Barajının çalışmaları hakkında Başbakan Adnan Menderese gönderdiği 6 Kasım 1955 tarihli telgrafta Hirfanlı Barajının süratle ilerlediğini ve belirlenen programdan evvel tünelin delinmiş olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Bu dönemde 24 km uzunluğundaki irtibat yolu tamamlanmıştı. Şantiye tesislerinden ambarlar, depolar işçi yatakhaneleri lojmanlar şantiye içerisinde servis yolları sıhhi tesisler personel yemekhaneleri inşa edilmişti. İnşaatin devamı için gerekli makineler gelmişti, ihtiyaç duyulan diğer malzemelerde sipariş edilmişti. Beton dökme ve agrega tesisleri tamamlanmıştı. Ana tesislerden 600 m uzunluğunda iki tünelin delinmesi tamamlanarak beton kaplanmasına başlanmıştı. Bent temelinde sağ tarafta hafriyat devam etmekteydi. Enerji tünellerinde açılmış olan pilot galeriler genişletilmekteydi. Çekirdek tabanında nehir yatağında perde enjeksiyonu devam etmekteydi.¹⁹ 1956 yılında 20 kişilik encümen azaları bu döneme kadar yapılmış olan inşaatı ve özellikle suyun çevrilmesinden sonra görülmesi mümkün olmayacak olan Derivasyon tünelleri inşasını yerinde görmek üzere davet edilmişlerdi.²⁰ 1957 yılına kadar çalışmalar büyük hızla sürdürülerek %70 i tamamlanmıştı. 1.989.000 m dolgudan 900.900 m tamamlanmıştı.²¹Yapılan çalışmalarla birlikte su tutulmaya başlanmıştı. Bu dönemde Santral montaj işleri devam etmekteydi. Bent oramı yükselmekte tüneller ve su alma ağzı tamamlanmak üzereydi. Santral binasının çatısı kapatılmıştı. Toplam 2.735.36 m hafriyat yapılmıştı. Yürütülen çalışmalar sonucunda barajın program dahilinde 1958 yılında bitirilmesi kararlaştırılmıştı. Baraja 20 Kasım 1957 tarihinden itibaren su toplanmaya başlandı.

Barajın Tamamlanması

Hirfanlı Barajı 26.300 ha. yüzölçümüne sahip olup Kaman, Kırşehir Merkez ve Şerefli Koçhisar'ı kapsamaktadır. Elektrik üretmek, taşkınları önlemek ve

¹⁷ BCA, 30.1.20.117.21.

¹⁸ BCA, 30.1.74.470.7.

¹⁹ BCA, 30.1.94.587.9.

²⁰ Ayın Tarihi 1956, S. 274-275, s. 54.

²¹ BCA, 30.1.74.472.8.

sulamada kullanmak amacıyla inşa edilen baraj 8 Ocak 1960 tarihinde Adnan Menderes ve diğer Demokrat Partililerin katılımıyla hizmete açılmıştır. 1959 yılında tamamlanan ve 8 Ocak 1960 tarihinde işletmeye açılan Hirfanlı Barajı, Tuz Gölü'nün kuzey doğusunda Kızılırmak üzerinde yer alan büyük bir barajdır. Hirfanlı Barajı, yapıldıktan sonra çok sayıda evler ve tarlalar suyun altında kalmıştı²². Hirfanlı Barajının yapılma sebebi: *“Kambiyo pirimler dâhil olmak üzere 425 milyon liraya mal olan ve bugüne kadar 195 milyon lira sarf edilmiş bulunan Hirfanlı Barajı: Baraj mansabındaki ovalarda «denize kadar» 250 bin dönümlük sahada taşkınları önlemek, 300 bin dönüm araziyi sulamak ve 128 bin kilovat nihai takatte bir santral ile senede 400 milyon kilovat saat enerji istihsal etmek maksadıyla tesis edilmiş bulunmaktadır. Hâlihazırda mecmu takati 96 bin kilovat olan santral ve diğer müteferri tesisler ikmal edilmiş durumdadır.”*²³ şeklinde açıklanmıştır.

Sonuç

Demokrat parti. 1950 yılında İktidara geldiğinde devletçi ekonomik yapıyı değil, liberal ekonomik politikasını izlemiş ve uygulamıştır. 1950-1960 yılları arasında tarımda, sanayide, enerjide önemli yatırımlar yaparak, ülkeyi refaha ulaştırmaya çalışılmıştır. Demokrat Parti, ilk yıllarında belirlediği hedefler doğrultusunda ilerlemiş fakat sonraki süreçte hedeflediği çizgide sapmalar yaşamıştır. Enerji yatırımları içerisinde önemli bir yeri olan hidroelektrik santralleri genellikle ülkenin hem su ihtiyacını hem de elektrik ihtiyacını karşılaması amacıyla 1950'den sonra Demokrat Parti özellikle enerji projelerine öncelik vermiştir. Özellikle hidroelektrik ve termik santrallerin sayılarını artırarak ülkenin elektrik üretimini artırmak istemiştir. Demokrat Parti döneminde hizmete açılan önemli barajlardan biri Hirfanlı Barajıdır; Devlet Su İşleri aracılığıyla Etibank tarafından yapımına başlanmış; inşaatına ise yabancı bir şirket tarafından başlatılmıştır. Hirfanlı Barajının inşa edilmesi ile birlikte birçok şehre elektrik verilmesi mümkün hale gelmiştir. Baraj, Türkiye'nin sayılı büyük boyutlu yapılarından.

22 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C 24, Dönem 1, 8 Ocak 1964, s. 195.

23 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, C 8, Devre 11, 22.04.1959.

Kaynaklar**Arşiv Kaynakları****Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),**

30.1.94.587.11.

30.18.1-2.135.17.17.

30.18.1-2.136.66.15.

30.1.20.117.21.

30.1.74.470.7.

30.1.94.587.9.

30.1.74.472.8.

Sürelî Yayınlar

Akis Gazetesi, 27 Ocak 1960.

Akis Gazetesi, 7 Eylül 1957.

Akis Gazetesi, 7 Eylül 1958.

Ayın Tarihi, 1956, S.274-275, s. 54.

Cumhuriyet, 24 Nisan 1955.

Milliyet, 24 Nisan 1955.

Zafer, 2 Aralık 1956.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Acar, Yalçın, *Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923-1963)*, Dora Yayıncılık, Bursa 2016.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C 24, Dönem 1, 8 Ocak 1964.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, C 8, Devre 11, 22. 04. 1959.

Yücel, Talip, “Kızılırmak’ın Rejimi ve Hirfanlı Barajı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C 16, S. 1, 1958, s. 109-140.